

Livet set fra døden

KASPER NEFER OLSEN

I

Jeg drømmer om en rigtig forfatter. En forfatter som ikke har et eller andet at skulle vise. Anlæg dét kriterium og der bliver ikke meget tilbage af det femtende århundrede! Hvad har vi ikke skullet trækkes med af værker som uden blusel forstod sig selv som debatindlæg "i romanform" for den fri kærlighed, psykoanalysen, surrealismen, kommunismen, katolicismen, eksistentialismen, feminismen, den nye roman, metafiktionen, postmodernismen? Og det var endda kun de indledende manøvrer hvis historiske betydning vil vise sig blot at have været den at rydde feltet for den fuldkomne tilstand af litterær nihilisme som vi måske har nået i dag: hvor det end ikke længere er nødvendigt at påberåbe sig en eller anden snart glemt teoretisk konstruktion eller historisk bevægelse, men hvor forfatteren og forlæggeren går lige til sagen og hævder uden at blinke at det *per se* er af litterær interesse at være skilsmissebarn eller født på Grønland, at have spillet fodbold eller været børsmægler, at have rensset lokummer i Japan eller været sex-turist i Bangkok. Endnu for få år siden kunne en kritiker med næse skrive anmeldelsen alene ud fra titlen, bagsideteksten ("et mesterværk", skrev forlaget) og fotoet af den 17-årige debutant, og føle at dette trods alt var på kanten af den faglige etik; men i dag kan dette ikke længere gøres gældende som en eller anden form for intellektuel overlegenhed: *alle* ved, uden at læse bogen, hvad det er der skal vises, og det vil ikke være noget som ikke allerede er almindeligt kendt og anerkendt.

Jeg drømmer om en rigtig forfatter. Men jeg erkender at det, i vågen tilstand, er næsten umuligt at forklare hvad jeg mener med det, med ord som ikke allerede er brugt – og allerede slidt op. Jeg forsøger alligevel. At en rigtig forfatter for mig er én der ikke

har et eller andet at skulle vise, kan udtrykkes på en anden måde: at jeg ikke véd hvad der driver ham. Dette mysterium er essentielt for kunsten. Enhver der kan sige hvorfor han skriver, er ingen rigtig forfatter, – og det gælder også, og især, enhver der hævder den tautologiske forklaring som er standard i dag: "Jeg skriver fordi jeg ikke ka' la' vær'" eller "Jeg har skrevet siden jeg var fem". Et menneske der har skrevet siden han eller hun var fem, kan have været en kilde til glæde og stolthed for sine forældre, man kan umuligt være en rigtig forfatter.

Jeg drømmer om en rigtig forfatter. En som fortæller mig noget, jeg ikke selv kunne tænke mig til. Jeg behøver ikke litteratur for at forstå hvad det vil sige at være vokset op i en provinsby, at være arbejdsløs, eller at leve i informationssamfundet. Jeg behøver ikke Philip Roth for at vide at amerikanerne er til grin. Den pædagogiske, folkeoplysende eller tidsåndsideificerende ambition er til enhver tid fremmed for kunsten; men når dens forkyndelse gælder ting som enhver kan læse om i aviserne, bliver den for alvor komisk.

Godt. Ved en rigtig forfatter forstår jeg altså én der ikke skriver for at vise noget, én hvis motiv for at skrive forbliver et mysterium, én som vil fortælle mig noget der unddrager sig den vulgære "erfaring" jeg deler med alle og enhver som element i det totalt standardiserede moderne samfund. Somerset Maugham, Faulkner, Hemingway: angelsakserne har nogle stærke kort på hånden, måske (her skulle jeg skrive: "paradoksalt nok") fordi moderniteten *over there* sætter sig mere modstandsløst igennem, og efterlader den rigtige forfatter i dén grad *lost* at han ikke har noget valg, og dermed ingen mulighed for at satse (som en Aragon eller en Sartre) på den forkerte hest som stillede en hurtig, men bedragerisk

gevinst i udsigt. På kontinentet er det sværere: Proust skrev for at vise at han var klogere end Bergson, hvilket var rigtigt, men... Musil skrev for at vise at han var klogere end alle andre, hvilket, selv hvis det var rigtigt... I Tyskland og Italien er det helt umuligt, især efter krigen. Folk der skriver litteraturhistorie gør sig ikke klart hvilke enorme døde stræk der er selv her midt i vor – oh! – så evigt nyskabende modemitet. Stædigt uddeles nye Nobelpriser til forfattere der fortæller hvad vi har vidst i et halvt århundrede. Man har mærkbart lettere ved at acceptere 1000 års stilstand i Byzans end den hypotese at der måske overhovedet ikke findes europæisk litteratur efter '45, – på trods af at der kan være gode undskyldninger nok for det sidste.

II

Nuvel, der er den gamle historie om reglen og undtagelsen. Eller: undtagelserne: thi det ligger i undtagelsens væsen at der altid er én mere. Jeg ville egentlig have skrevet om Jean Gionos *Un roi sans divertissement*; men så kom jeg i tanke om at jeg skylder en omgang til den der begynder sådan her:

Det var i forgårs jeg stillede ind på en norsk sender og hørte at Susanne Gundersen er død i tysk fangenskab.

Hun blev omtalt som digteren Gunder Gundersens hustru.

[...]

Gunder sagde til mig: Jeg får aldrig fred, før Susanne er død.

Nu har Gunder fået fred.

Nye læsere, som ikke ved hvornår det var almindeligt at nordmænd døde i tysk fangenskab, kan begynde her. Bogen udkom i 1944 på svensk; men den var faktisk skrevet på norsk – af en forfatter som egentlig var dansk (det ser man af en sætning som "Hun blev omtalt som digteren Gunder Gundersens hustru", ikke sandt?). Den 9. april 1940 blev Danmark og Norge angrebet og i løbet af få timer besat af Hitler-Tyskland. Fortælleren var netop vendt tilbage til Norge efter 30 år i Amerika – blot for at få lov at se sit fædreland lide denne kranke skæbne. Og så er det ikke engang det værste; for krigen tydeliggør blot hvad der allerede var galt:

Det man på forhånd skulle have troet ville blive alle rædslers dag, – det var blevet den angstløse dag. Det følte næsten værre. Der var hændt noget, endelig en gang var der hændt noget [...] omvæltende i menneskesindet, og et folk oplevede den umulige dag, da angsten var død.

Krigen er ikke det værste, nej; for romanen handler også om mord. Det gør den ganske vist på en højst ejendommelig, nærmest lidt flabet måde: mens fortælleren på skrømt forsøger at kaste lys over en sag han nærmest tilfældigt er faldet over, slynger han indicierne lige i hovedet på læseren – indicierne på at han selv er mere eller mindre direkte ansvarlig for mindst tre menneskers voldsomme død – og han har endda den frækhed, mod slutningen selv at opliste disse indicier over flere sider, uden at det rigtig synes at vedrøre ham. Han kan ikke rigtig huske hvad der skete, og han synes at gå ud fra at læseren heller ikke rigtig kan tage en kriminalgåde alvorligt, og nok – som han selv – vil være mere interesseret i kvinderne.

Og deri har han for øvrigt ret. For den del der handler om kvinderne – Susanne, Agnes, Jenny, Mary... – dét er det allerværste. Det 21. århundredes læsere, som ikke længere vil have kendt til ungdom som en "krise", en smertefuld overgang til voksenalder, men kører på løbehjul og med høretelefoner på direkte fra barndommen gennem 60 års enhedsskole til pensionsalderen, vil have meget svært ved at forstå at der endnu i det 20. århundrede fandtes noget der hed *puberteten*, et nåleøjeblik som enhver måtte passere og som ingen slap igennem uden svære sår. Kommende produktioner af reagensglasbørn vil ikke kunne forstå den bundløse gru i en passage som denne:

Når jeg var sammen med Agnes i det lille skur, sad vi tæt omslyngede, klamrede til hinanden, og begge med ansigtet helt ned i den andens halsgrube. Der måtte ikke være luft imellem, arme og ben var flettet sammen i krampe. [...] Den ene af os ville aldrig give slip, når den anden efter måske flere timers forløb ønskede at strække sig. Det gjorde ondt at afbryde kampen.

Jeg har sjældent læst noget værre! Denne "halsgrube" – yrgh! Den nøgne sandhed om at være ud-

leveret, solgt til en naturkraft som man ikke forstod, men som krævede sit pund kød og mere til. Modsat holder af pædagoger og andre lyrikere gør fortælleren sig ingen illusioner om naturen:

Naturen er vor fjende, den er imod alt hvad der hedder menneskelighed og kultur.

Seksualiteten er en slagmark hvor du kun kan tabe: at klamre sig i det uendelige, er umuligt. Døden er stærkere; men dit nederlag er endnu bitrere end døden. Et andet sted skriver forfatteren om den samme pige:

Han vidste, det måtte gå galt, hvis han ikke var hos hende en aften. Hun kunne ikke være alene: Det forstod han.

[...]

En aften lå hans far og skulle dø. Sønnen sad ved sengen og tænkte på sin pige.

Han lukkede den gamles øjne og løb. Han kom for sent.

Døden er grusom; men seksualiteten er (var) dog langt grusommere. Fortælleren vender 30 år senere tilbage for at konfrontere sig med denne fortid som han var flygtet fra. Han genfinder Agnes i Susanne, som forlader sin mand Gunder Gundersen der bliver sindssyg. I forbifarten bliver en tilfældig biperson myrdet; fortælleren bliver uskyldigt dømt, og senere, efter at være kommet ud af fængslet, skudt af en tysk soldat. Fortælleren forlader snart efter både Susanne og broderens tidligere kæreste, som han også har overtaget og som venter hans barn. Han sejler tilbage til Amerika for at være alene, ordne sine notater om alt dette, som nu virker så uvedkommende, og hvori der stadig er visse dunkle punkter som han ikke rigtig orker at huske.

Hvad er det, jeg har skrevet i denne bog: "Mord og kærlighed er det eneste, der er værd at skrive om". Det er ikke sandt. Der er intet, der er værd at skrive om.

Til sidst, i 1944, bryder han op igen, uden at forklare hvorfor. Man håber inderligt at han ikke endnu en gang vil vende tilbage og lave endnu flere ulykker.

III

Jeg drømte om en rigtig forfatter. Han fandtes: han gav mig sit mareridt. Og hvad fik jeg så ud af det? En håndfuld ætsende aforismer af typen:

Erotik uden følelse af synd er ingenting, og hvis en kvinde virkelig er homoseksuel, kan hun naturligvis ikke synde mere oprivende end hos en mand;

et par blændende romantekniske refleksioner af typen:

Hvis jeg skulle skrive en roman om dette, måtte jeg finde en titel, som indeholdt lyden af en nøgle i en yalelås.

Men var det virkelig det værd? Det var et liv. Men var det alle de liv værd?

Jeg troede livet var langt, troede det altfor længe.

Hvad var det forfatteren ville vise? Hvad var det der drev ham, siden han til syvende og sidst alligevel opgav det hele? Hvad skal jeg stille op med det han fortalte mig og som jeg ikke selv kunne tænke mig til?

Romanen hedder: *Det svundne er en drøm*. Titlen er et citat; det kunne lige så godt have været: *La vida es sueño*. Forfatteren, Aksel Sandemose, blev født i 1899 i Nykøbing Mors: på øen som hedder "død" (og hvorfra for øvrigt den mødrene gren af min egen familie stammer), og emigrerede i 1929 til - Norge. Ved Østerport station står et monument, rejst af det norske folk som tak til det danske for 1940-45. Det er højst pinligt, synes jeg: hvad har Norge at takke Danmark for, ved denne lejlighed eller nogen anden? En yngre dansk forfatter udtrykte sig for nogle år siden hånlige om Norge og "skovhuggerrealismen". Mens disse linier skrives, beslutter Norge at opgive sit engagement i Irak. Hvornår bliver danskerne store nok til at læse Sandemose?

Hold dig væk fra den stærkeste, han får verden imod sig. Det eneste sikre vi ved om fremtiden er: aldrig forbund med den stærke, som vil erobre verden. En lille stat, som slutter sig til en verdenserobrer, går til skafottet.